

UTDRAG FRÅ DEN LEKSIKRYPTISKE ENCYKLOPEDI

Panposidonianisme. Nedsettande term for ei feilaktig oppfatning om at den stoiske filosofen Poseidonios (ca. 135 f.kr. – ca. 50 f.kr.) var det intellektuelle opphavet til ei stor mengd tankar og idear. Poseidonios var eit universalgeni, som det vert sagt beherska all kunnskap i samtida. I den tyske tradisjonen av Quellenforschung, vart det vanleg, på nokså lite grunnlag, å gje Poseidonios æra for intellektuelt arbeid som i røynda skriv seg frå andre tenkjarar.

Pansofi (av gr. πᾶν «alt» og σοφία «visdom»). Lære om at fullstendig vitskapleg, teologisk og filosofisk innsikt er tett knytt i hop og berre kan verte oppnådd saman. Opphavsmannen til pansofien var den tsjekkiske filosofen Johann Amos Comenius (1592–1670), som òg vert rekna for å vere grunnleggjaren av pedagogikken som vitskap. Gjennom nyskapande lærebøker, som var mykje brukt i samtidas europeiske grunnskular, og meir filosofiske/teoretiske verk, har Comenius og pansofien hatt stor innverknad på seinare utdanningsteori.

Den gjennomgripande tanken som prega dei pansofisk orienterte arbeida til Comenius, var at alle aspekt ved tilværet heng nøye saman, og difor må dei forståast i samanheng med kvarandre. Vidare meinte han at all utdanning må ha som formål å utdanne kvart menneske fram mot universell kunnskap og visdom. Til grunn for pansofien ligg dei pedagogiske og teologiske ideane som Comenius utarbeidde og stod for.

Pansofien baserer seg på eit konkret syn på mennesket sitt forhold til Gud; sidan mennesket er skapt av Gud, er det ibuande godt. På den andre sida vert vi ikkje født med den naudsynte kunnskapen til å ha denne og mange andre viktige innsikter. Konsekvensen er at vi ikkje klarar å forstå tilhøvet vårt til Gud og verda. Formålet med å søkje pansofisk innsikt er i hovudsak av praktisk og religiøs art, for slik innsikt kan mellom anna vere med på å framskande Jesu tilbakevending til jorda.

Mennesket må gjennom mykje opplæring for å oppnå ein pansofisk tilstand, og Comenius såg på menneskelivet som ei utdanning som startar ved fødselen og held fram så lenge ein lever. I verket Didactica Magna («Den store utdanningslæra») skildrar han korleis menneska bør utdannast gjennom livet, og dette forankrar han i tanken om at mennesket er det høgaste og mest absolutte vesenet, og at livet berre er ei førebuing for æva. I forlenginga av dette krev pansofien òg at alle menneske skal ha rett til utdanning, uavhengig av kjønn og sosial status.

Comenius ønskte å bringe saman filosofi (mennesket), teologi (det heilage) og vitskap (naturen), som for mennesket ofte kan verke å vere disiplinær som tek for seg åtskilte sider ved tilværet. Fordi kvar av dei berre kan gje oss kunnskap om enkelte delar av den universelle sanninga, ser dei ut til å gå dårleg overeins. Ved å oppnå verkeleg pansofisk innsikt vil ein sjå korleis dei utfyller og harmonerer med kvarandre.

Innanfor fleire aspekt av tenkinga si la Comenius vekt på det universelle. Ikkje berre skulle kunnskapen ein lærte i skulen vere så universell som mogleg, men også universelle læremåtar og høgskular, kor ein får innføring i alle pansofiens sider, var sentralt. Comenius gjekk faktisk så langt som å åtvare mot å tru at ulike områder og problem har spesifikke metodar knytt til seg. Kunnskapen ein tileignar seg har eit universelt grunnlag som ein kan finne fram til a priori. Ved hjelp av pansofiske skular og høgskular kan ein styre vitskapen si utvikling i ei einskapleg pansofisk retning.

Comenius var respektert i samtida som ein dyktig pedagog, sjølv om det er meir usikkert kor mange som var einige i dei underliggjande ideane hans. Han vart mellom anna kritisert av René Descartes, som ønskte å halde vitskap og teologi åtskilt. Descartes avviste dermed pansofien sin underliggjande premiss om einskap mellom filosofi, teologi og vitskap. Men sjølv om tankane til Comenius hadde låg status under opplysningstida har dei pedagogiske ideane om universell opplæring, og mange av dei innovative læringsmetodane hans, vore viktige for utdanningsteoretikarar, også fram til vår tid. **A.M.**

Personleg idealisme (også kjend som California personalism). Metafysisk teori som byggjer på idear om menneskeleg fridom og ein demokratisk Gud. George Holmes Howison (1834–1916) utarbeidde denne teorien i opposisjon til Boston personalism.